

בחזית הכפולה

דב סדן

חה כהויתה, גם בשיבוצם של פלפלי-אידיש כל-שונה), ומה שהיא עשתה שלא במתכוון, עשתה ספרות-יהושכלה במתכוון בכתבי-הפלסטר, ביחוד בפארודיה. פארודיה כזאת שנשמרה לנו בשתי הלשונות (מגלה טמירין) מניחה בידינו לעמוד בפירוטי-יתר על הדרך הזאת, שבה מתבטל המרחק בין הענין והלשון באופן שלשוננו מותרת על הוקיה וכלליה (סינטאקס, צירופים) ומקבלת מרותה של הלשון היריבה. הדרך הזאת של הרב (פרל) תתבלט לעינינו, אם נשוה אותה לנסינו של התלמיד (ולולה זבארז'ר), אשר המשיך קר-הפארודיה כמתכונת-פומני-עם, שנתנם לנו בכפלי-לשון, דף כנגד דף, בודאי היתה כוזנת, אם גלויה ואם עלומה, לקיים בשתי הלשונות היוניות עממית, אך למעשה, הרי מבחינה זו — כהישגו בנוסח-אידיש כן כשלנו בנוסח-עברית, ואפשר, כי ההשכלה בחלקתה המיוחדת הזאת, חלקת ביקורת החסידות על ידי שאילה פארור-דיסטית מתכניה וצורתה, נתעוררה במיוחד על המרחק שבין הלשון והענין, והתעוררות זאת, בין מודעת ובין מוחשת בלבד, גם היא מכלל הגור-מים, שדחפו את סופרי ההשכלה, וביחוד את הסופרים שלאחריה, לבקש ביטולו של המרחק הזה, כי עצם הזדקקותם היוצרת של המשכילים ללשון המדוברת (אידיש) העירתם על המרחק ההוא ועוררתם להתגבר עליו בדרך אחרת.

ומן החובה שזכיר לעצמנו, כי מופת-ההתגברות ניתן לנו עוד בראשיתה של השכלה, ואם כי נסיוניה נשתקעו, הרי היו כאתם מי-מעין המחללים במעמקים וחותרים בהם, עד שהם פורצים בעוז מכופל. הכוונה היא לאותה אישיות, שהיתה תולית-חיבור ממש בין מערב ומזרח, תלמידם של משכילי ברלין ורבים של משכילי גליציה, פודוליה, ליטא. הוא (מנדל לפין) איש אשכולות, במעלה-ההשכלה של תקופתו, מורה לבני אריסטוקראטיה של אחרים (בית הדוכס טשארטוריקסי), בנה בנין-אב כפול — במעשה-התרגום שלו ללשון הנכתבת (עברית) נמצאה לו הדרך להקטין במכריע את המרחק שבין הענין והלשון על ידי שהתיר לשוננו מכבלי-עיגונה לרובדי-המקרא והרחיבה על רובדי-ספרות מארחים, לשון החכמים; במעשה-התרגום שלו

התחרות הכפולה, שעמדה בה ספרותנו בדור-רות האחרונים, הן מצד הלשון האויבת מחוץ (הלעז) הן מצד הלשון היריבה מבית (האידיש), נגלית לפנינו בהופעות המצויות של כפלי-הלשון הנלחם בנפשו ועל נפשו של סופר אחד. מלחמה קשה זו הרת סתירה קשה ממנה, נגלית לנו בדוגמאות מובהקות על עצם-ספה של ההשכלה, אם נרצה לראות דוגמה גדולה בקריה-מתיחות היוצרת של שתי הלשונות — הלשון העברית מזה והלשון הלועזית מזה — הרי מי לנו גדול ממנ-דלסון, שדיה הצצה ראשונה בחטיבת יצירה שלו בלשוננו ובחטיבת יצירה שלו בלשון לעז להראור-תנו, כי לא הרי לשונה של זו על ערכה ודרגתה כהרי לשונה של זו על ערכה ודרגתה. המרחק שבין לשונו העברית ולשונו הגרמנית בולט מאד-ליו ובדרך-בדיחה ניתן לומר, כי אילו מנדלסון ביקש להגיע בלשוננו לאותה קלות וגמישות, שהגיע אליה בלשון-אשכנז, צריך היה להיות נכד של עצמו. פיסקה קטנה שלו עצמו מלמדתנו, עד כמה הורגשה לו הסתירה הזאת — הוא כתבה כתשובה לשאלה, על שום מה לא כתב את „ירושלים“ בלשוננו והיא פיסקה רבת-משמעות ועיקרה, כי בהשתנות הלשון ישתנה הענין. עד כמה פיסקה זו קיימה את עצמה נלמד מדוגמה קטנה אחרי דורות: היה מי שניסה (אחד-העם) להשיב מחכמינו כותבי-לועזית ללשוננו וקרא למי שכתב בשתי הלשונות כאחת (דוד קיפמן) והנה נתגלה, כי אותו חכם שכתיבתו בלעז היתה כהליכה חננית ואלגאנטית, כתיבתו בלשוננו היתה כהידוס על גבי כלונסאות. לפנינו חזיון של חיי שתי לשונות בנפשו של סופר אחד, וכל אחת ואחת היא בו בדרגת-התפתחות אחרת, והוא חזיון מצוי לא בלבד במערב אירופה אלא גם במזרח (אליעזר לאדיר, בעל השירה הקלילה בגרמנית והשירה המשורבבת בלשוננו). אולם מלוא-גילוייה של הסתירה הזאת אנו מוצאים בסופרים, שעמדו בקריה-מתיחות היוצרת של שתי הלשונות — הלשון העברית מזה ולשון האידיש מזה — ונתקיימה בהם בתכלית-חריפות אותה האמירה, כי בהשתנות הלשון משתנה הענין.

ביטול-המרחק בין הענין והלשון, ראינו דוג-מת נסיונו בספרות החסידות (גם במסירת השי-

יצירי ספרות קלאסית (כתבי הקודש), סייע לה ללשון-החיים להיות לשון-הספר. כמוכן, כי כאן וכאן הכריעו סגולותיו ועיקרם הרגשת-סגנון עמוקה וסגולת-עיצובה כחטיבת אמנות מושלמת. כללו של דבר: צירופה של תאורת-החיות ותאורת-האמנות הוא שהבשיל את מפעלו הכפול של לפין, שלא נמצא לו המשך גלוי, אך המשכו הסמוי הוא מפעלו של מנדלי, שגם הוא עשה כאותה מהפכה בדרגה גבוהה יותר — לא במעשה תרגום על דרך סיגנון אלא במעשה יצירה על דרך סיגנון. יהא זה תפקיד נאה לבדוק, כיצד בשניהם פעלה המתיתות של שתי הלשונות, כלומר איך החיות של הלשון המדוברת הניעתם להעניק כמידתה ללשון הנכתבת ואיך נמצאה להם הדרך לכך בהרחבתה וגימושה של לשוננו על ידי סגנונות ואוצרות מילים וניבים מאוחרים יותר (משנה, מדרש). אולם אם לבדיקה, הרי ראויה לכך עצם הנחה, על המשך הסמוי, שהוא אך לכאורה המשך סמוי, ובאמת הוא המשך גאנצטי ממש (תחנת החיבור: ז'יטומיר, שאישי טארנופול גילגלו אליה את מסורת לפין). הערכת מפעלם של שני האישים תבליט גם את הצד השווה שבהם — היותם מתרגמים גדולים, שמתוך יסודי נפשם ביקשו ומתוך סגולת-רוחם מצאו את השלימות והמלאות (אדאקוואטיות), וכך התגברו על המרחק בין הענין והלשון.

הלא הוא המרחק, שאנו מוצאים אותו ביחוד כבוני-הסיפור שלנו, שקדמו למיפנה המנדלאי, וכונתנו לשלישיה הגדולה (מאפו, סמולבסקין, ר"א ברוידס). אם נאמר להביא דוגמאות למרחק הזה ולבדוק את שתי קצות-השלישיה — הרי הראשון (מאפו) התואם בין לשון וענין העומד לו ברומן התולדי (אהבת-ציון, אשמת-שומרון), משום שלשוננו כלשון התקופה המתוארת, אינו עומד לו ברומן ההוויי (עיט צבוע) שאין לשוננו כלשון התקופה המתוארת, ושעליכן נמצא בו מעט פסיפס של לשון מאוחרת (ניבי חז"ל), ואפשר ומעט הפסיפס מרמז על מבוכת הדרך וניחוש המוצא, האחרון (ברוידס) דינו אם נטול חטיבה עברית שלו, דבר-רומן (הדת והחיים, שתי הקצוות), שבהם ניתן המכסימום שהוא באפשרו בספור רחב שבימתי-עניניו קרובה ביותר ומתכונת-לשוננו רחוקה ביותר, ונקביל אותה לחטיבה אידית שלו, דבר-מהתלה (הפור-עניות או מעשה הרב מפומפיאן וכו') ומיד נראה, כמה הפסידה חיות-ביטויו בלשוננו מהיותה בעי-קרה שפת-מקרא. הפסד זה ניכר ביחוד בתחומו

ללשון המדוברת נמצאה לו הדרך להקטין במכ-ריע את המרחק שבין הלשון, שהיא לשון-עם בדרגת-פשיטותה ובין הענין שהוא ענין ספרות בדרגת-עילויו (משלי, קוהלת), וכאן וכאן נתן דבר-חמדה בדקדוקו ואיזונו, תרגומו ללשוננו מתפרד לשני ראשים — תרגום מלשון-לועז ללשוננו (טיסו, קאמפה), ומשמעותו של תרגום כזה הוא התמודדות-כוחה של לשוננו עם לשון נכר ועולמה; תרגום מלשוננו ללשוננו (מורה נבוכים) ומשמעותו של תרגום כזה היא החלפת נוסח כבד, משורבב, קלוט רישומי-חוץ (לשון תיבונית) בנוסח קל, גמיש, ספוג רישומי-בית (לשון חכמים). הספק, אם תרגומו זה מיתר באמת את קודמו בעינו עומד, אבל לנו חשובה העובדה, כי מגמתו הלשונית באה כאן על מילואה, והאומר: מלאכת-סגנון, ראוי שיתן דעתו על חשיבותה של סטיליזציה בספרות-התקופה, ובי-חוד על הכמיהה שבה להגיע למדרגה, שתהא נתשבת מקור של דור ראשון הראוי להיות מופת לדור אחרון. וכן ראוי לשים לב לאידיאל של הסטיליזציה אצלנו, שתחילה הוא בלשון המקרא (יצחק סטנוב) ועתה הוא בלשון שלאחריה (לפין), ובדומה לכך שוני האידיאליים של הסטי-ליזאציה בספרות אירופה, אם מתכונת-קלאסיקה, אם מתכונת רומנטיקה.

אך אם נשוב לשני מפעלות-התרגום הלפיניים וראינו, כי המתרגם כדרכו בלשון המדוברת — לתת כתבי-קודש לפי-העם בלשון שקיבלה מפי-העם, כן דרכו בלשון הנכתבת — לתת כתבי-דעת בשכבת-לשון מאוחרת, שבה נשמרה חיות של לשון-דיבור או, לפחות, אחרית פירכוסיה, ודאי שאין אנו שוכחים, על שום מה עשה המתרגם מפעלו הכפול הזה; כלומר אין אנו שוכחים, איך נראתה בעיניו מלאכתו ואיך נתבארו לו גורמיה, אבל הובה היא להבדיל בין נימוקי מעשים ובין מקורם העמוק מהם. אכן, לפי הנימוקים לא נתכוון המתרגם, הרי בתרגומו ללשון המדוברת כהרי בתרגומו ללשון הנכתבת, אלא להשכיל את העם, אבל לפי מקור עשייתו הרי כוונתו העלומה עמוקה יותר וגם הישגה עמוק יותר. כוונתו זאת עשאתו מחלוצי המהפכה הכפולה — במה שנטל את הלשון הנכתבת והרחיבה על לשון-החיים וסייע לה ללשון-הספר להיות לשון חיה, יותר מכפי שהיתה עשויה בהיותה מסוגרת במצרי המקרא ומליצותיו; במה שנטל את הלשון המדוברת וניסה למצות מתוכה את כושר-הקליטה של

הלשון היריבה מבית. והללו, בין במזרחה של אירופה בין במערבה, לא כמידת-שימושם בלשון נגו היתה מידת-שימושם בלשון האחרת — לשוננו נחשבה להם, ואף היתה יותר ויותר, בחינת שבת, והלשון האחרת נחשבה להם, ואף היתה יותר ויותר בחינת-חול, והפרופורציה של השימוש היתה ממש כבין שבת ושאר ימות-החול. כשם שמצינו במערב-אירופה דוגמאות בתחום-החקר (גייגר), שהכתיבה בלשון האחרת היתה להם קבע ובה היה הסופר משיח את עצמו כהיסטוריון, כסופר ליציסט, כמטיף, כפולמוסן, ואילו ההבעה בלשוננו היתה לו אפיוזודה ואפילו מקרה וסופו של הסופר שכוחו בלשון האחרת כגובר והולך וכוחו בלשוננו כפוחת והולך, עד שהוא נפוג כליל מבחינה היצירתית, כך אנו מוצאים במזרח-אירופה דוגמאות בתחום השירה (י. ל. פרץ), שלשוננו נדחקת מפני הלשון היריבה (אידיש) שהיא כובשת לעצמה מלוא-מצע-נפשו ויצירתו של הסופר, עד שכתביתו בלשוננו אינה לו אלא כמזכרת-עבר. כי סופרי-התקופה ההיא נדרשו להכרעה, וכשם שמצינו במערב אירופה (ובמזרח רחב במידה שנתמערב) מכריעים לצד הלשון האויבת, כך מצינו במזרח אירופה מכריעים לצד הלשון היריבה, ואף מגיעים לידי ייתודה כלשוננו הלאומית (יידישיסמוס).

כדוגמה-שכנגד לשני הסוגים האלה הם הסופרים שנאמנו ללשוננו בלבד, אך כשלושה דורות היה הטיפוס המצוי הסופר כפול-הלשון, שכתב גם עברית גם אידיש, וראה כפילות-לשון זו גם כגורל גם כתעודה, והפרופורציה של השימוש והיצירה בכל לשון ולשון היתה שונה ביותר, ורק בדוגמאות מסוימות בחינת מאזניים מעוינות-החזיון הוזה של כפילות-הלשון מחייב חקירה מדוקדקת, ושיטתם של חוקרי הספרות העברית, המשיירה יצירתם האידיש של הסופרים כפול-הלשון מחוץ צה לגבולי דיונם הממצה, וכן שיטתם של חוקרי ספרות אידיש המשיירה את יצירתם העברית של הסופרים האלה מחוצה לגבולי דיונם הממצה, לא זו בלבד שהיא פוגמת בהערכה של הסופרים האלה, שאינה יכולה להיות שלימה, אם לא נכלל בה דיוקן מלא של הסופר ולא נתבררה תזיקה ההדדית של שתי לשונות יצירתו, וסגולתם בכל אחת ואחת לפי צדדיה השונים וצדדיה השונים. שיטה זו אף גורעת מהבנה נכונה של התפתחות ספרותנו, שכפילות הלשון הזאת, על התנגשותה וציוני התנגשותה היא בה מכלל-ההשפעות החשובות ביותר, והרי חזיון נכבד הוא — סיעות סיי

של ההומור — מי שטרח על אגירתם של ניצוצי-ההומור יודע גודל-כוחם של סופרי-ההשכלה באניקדוטה שבעל-פה והוא מתקשה למצוא קירובה בדבריהם שבכתב. שפת-המקרא אחת תכונותיה הגדולות הוא הפתוס, ששערו הישר פתוח בפני התוכחה העוקצת (הסאטירה של ארטור) ושערו העקום פלוש לפני הלגלוג המדגדג (הגרוטסקה של בראנדשטטר), אך הוא נעול בפני ההומור לאמתו, ביחוד ההומור מיסודו של העם ואיש-העם, שעל כן לא יפלא, כי שר-ההומור של התקופה (שלוס-עליכס), שביקש תחי-לה להשיח שחוקו בלשוננו הניחה, משנתגלתה לו, בשל תכונתה המצמצמת, כמיסת-סדום וגילגל בהומור-העם בלשוננו המדוברת, ומיטב חלומו לראות את עצמו בשלימות בלשוננו נתקיים בידי מי שנסמך על המיפנה הגדול של תמורת-הנוסח (נוסח מנדלי) והמשיכו בתוספת-כיבושיהם של ממשיכי הנוסח ומגווניו, שגם הוא עצמו נמנה עמיהם (י. ד. ברקוביץ).

וזאת עלינו לזכור, כי מחולל-המיפנה, בעל-הנוסח, נמצא תחילה גם הוא בתחומה של שלי-שית המספרים הראשונים ודרכה, ואם הדרך בין תקופת-ראשיתו בלשוננו ופריה הכולט בסיפור (האבות והבנים) ובין תקופת-אחריתו בלשוננו ופריה הכולט בסיפור (שלושת הכרכים) נראית כפיצה בין נוסח לנוסח, הרי ראיית מוטעית היא, כי באמת התפתחות היא, אלא ששלב-הביניים בין תקופה לתקופה היא יצירתו באידיש. אין בידנו כל דאיות, אם מנדלי היה זוכה במיפנה, אילו לא יצירתו באידיש — מתוכה, שהענין והלשון צמודים בה כדרך לשון חיה, בתוקף ציווי השלימות הפנימית, פרי התחושה האמנותית שבו, ובהשפעה צינורית-סתר של האבטיפוס שלו (לפין) והמלחמה להרחבת הלשון (ישראל ראלל) הגיע לאשר הגיע.

ראינו את לשוננו עומדת במתיחות-התחרות בין לשון אויבת מחוץ ובין לשון יריבה מבית וכל אחת מהן יתרונה במה שהיתה שחולה ועומדת בתוך מציאות לשונית חיה, מה שאין כן לשוננו, שלא היו לה בתקופה ההיא אלא ארבע אמות של חיי-ספר. נאמני-לשוננו היו בהם כאלה — ובמשך כשלושה דורות הם היו רבים, פעמים רבים מאד, כמעט הרוב — שלשוננו היתה להם כאחת משתי לשונות יצירתם, ובקו כולל נוכל לאמר, כי במערב-אירופה (וכן במזרחה במידה שנתמערב) היתה בת-הזוג לרוב הלשון האויבת מחוץ ובמזרח-אירופה היתה בת-הזוג לרוב

עזי. כי בשני סוגי הדוגמאות האלה לפנינו סופרים, שמכאן לא היו מעורים באמת בקרקעה של הלשון הלועזית ולשונם היתה ממילא על דרך הקליטה של שכבת-הלעז העליונה, היא השכבה הליטרארית; ומכאן היו פטורים מאותם מאמציה-נפש, המחייבים מיצוי-כוח-היצירה, כפי שמעמדה של לשוננו הטיל על סופרים כאלה. ואם נעבור מענין כפילות-הלשון האחת (לשוננו ואויבתה) לענין כפילות-הלשון האחרת (לשוננו ויריבתה), כלומר אם ניטול כדוגמה סופר עברי שנעשה סופר אידי וננסה לשער, מה היה בסופו אילו הזיר את עצמו מלשוננו היריבה (אידיש) ונאמן ללשוננו, הרי שלא נוכל לחזור במיכניות על התשובה הקודמת. כי כאן התחרות עמוקה יותר — הסופר היה מעורה בקרקע לשוננו המדוברת והיא קרקע-הווי דשנה ותוססת ויתרונה במה שהיתה במציאותו של חלק גדול באומה כלשון-חיים של ההווה, הכולל את העבר הקרוב והעתיד הקרוב, כשם שהיה מעורה בקרקע לשוננו הנכתבת, שהיא קרקע תולדות חסומה ומשומרת, ויתרונה במה שהיתה בתודעתה של כל אומה כלשון-חיים של העבר והעתיד. ועם זאת נוכל במסוכם לומר, כי הסופר שעמד בו הכוח להזיר עצמו מכפילות-הלשון ולהאמן ללשוננו בלבד היה יותר, מכפי שהיה נעשה בלכתו ללשון האחרת. על כל פנים, אם אין הדבר הזה בולט ברוכסי-הספרות הוא בולט בשיאה — אילו ביאליק התמיד לכתוב אידיש ודאי היה גדולי-משורריה, אבל הוא היה אז פחות מעצמו. מובן, כי לא מעטים הם שמעברם ללשון מדוברת היה גורם להם, שהיו יותר ממה שהיו, אבל גם אלה, אם בשל נאמנותם ללשוננו-בלבד היו פחות ממה שהיו עשויים להיות כגילויים לעצמם, הרי היו הרבה כפוזיציות בדרך הנפתולים הקשה הזאת, וגם כשלונותיהם הם בסופם נצחונות, כי מתוך שנאמנו ללשוננו וסייעו לה ככוחם סייעו לגיי-ניוס של האומה, שכלי מבטאו מנצח עד נצח היא לשוננו.

מסכת-כלים היתה, איפוא, מסכת גדולה ודור רות סופרינו נתנו עליה מיטבי-הלשד של רוחם ונפשם, ביחוד דור-שעלה-מפתן — חייהם וחי-יצירתם עוד היו נתונים במציאות, שאין בה תנאי-נשימה נורמליים ללשוננו, אבל צרכם בל-שון חיה היה שלם והעיקר: כגודל-צרכם גדולי-יכולתם, היתה זו יכולת נפלאה של דור-סופרים, שידע להעניק ללשוננו רוח-בהבעה ועומק ביטוי, כאילו כבר היתה נטועה ועומדת במציאות

עות של סופרים, בני כשלושה דורות, שימשו בשתי הלשונות וכל סופר וסופר נפשו ויכולתו היו כזירה, שעליה נלחם צמד-הלשונות וכל אחת משכתו: כולך שלי, וכל אחת עמדה מלוא זינה בפני יריבתה ודמים בדמים נגעו, ואנו מתירים ליטול כל סופר וסופר ולקיים בו בחינת גזורו ולשסעו לשתי הספרויות, מבלי לקיים את חובי-תנו המובנת מאליה, ועם זאת לא הובנה עדיין וממילא לא נמצא לה מבצע — לעשות חקר מיוחד, כולל ומפורט כאחת, שימצה את הבעייה הזאת על כל גילוייה-התפתחותה והתפתחות-גיי-ליייה. לפני היות חקר כזה, לפחות בצורת קורס משהו בתולדות-ספרותנו, בעיקר בשלושת הדורי-רות האחרונים, לא נוכל להעלות בפרשה זו אלא רמזי-השערה סתמיים ביותר, ביחוד בשאלה הגדולה האומרת: דרשוני.

הלא היא השאלה: תחרות לשונות זו בנפשו של הסופר, בן הדורות ההם, מה היה רישומה, ליתרון ולמגרעת, לגבי לשוננו; כשהסופר הלך בדרך כפילות-הלשון וביחוד כשהסופר לא גזק ביצירתו אלא ללשוננו בלבד. ואכן, אין בידנו אלא כעין רמז לתשובה, שגם הוא צריך בדיקה. והרמז הזה, שאינו פטור מצד של פראדוקסליות, כך לשוננו: הסופר, שעמד בתחרות הזאת ולא נענה לה בכפילות-הלשון אלא הזיר את עצמו ממנה ונאמן, אם לא בשלימות הרי במידה מכסי-מלית, ללשוננו בלבד, השיג לגבי מי שהלך לכפי-לות הלשון, גם פחות וגם יותר. פחות — לפי שלא עמד לרשות לשוננו מה שעומד לרשותה של לשון חיה, יותר — מתוך שהזיר את עצמו ממה שהציעה לפניו לשון חיה, כאילו הטיל על עצמו את הגזירה לחסן בהמצית-כוחו את לשוננו ולגבשה, באופן שהוכל לעמוד בפני פיתוי-האפ-שרויות ואפשרויות-הפיתוי של יריבתה. אם גיי-טול כדוגמה סופרים מסויימים שהיו עשויים להיות סופרי-לועז (מ. ד. ברנדשטטר, ד. פריש-מן) וננסה לשער מה היה בסופם, אילולא הזירו עצמם מפיתויים אלה והיו באמת סופרי לועז, כמעט שאנו יכולים לומר בביטחה, כי היו אמנם נוספים שני סופרים יהודים לועזים חריפים, מחור-כמים, מחודדים, אבל כל אחד מהם היה פחות, מכפי שנעשה בהיותו סופר עברי, ואם ניטול כדוגמה סופרים מסויימים שנעשו סופרי-לועז (פרוג) וננסה לשער מה היה בסופם אילו הזירו את עצמם מפיתוי-לועז ונשאר סופרי-לשוננו, כמעט שאנו יכולים לומר בביטחה, כי כל אחד מהם היה יותר מכפי שנעשה בהיותו סופר לוי

אם ניטול הסיבת דברים קטנה, פיסקה ואפילו פסוק בודה, של סופר בסופרינו אלה, מבלי לדעת מחברו, הרי במעט עיון, לא כל שכן במעט ניתוח, יתחזור לנו, על פי הייחוד, מי מחברה, ולא הלצה היא באמרנו, כי המלאכה הזאת תקל עלינו דוקא באמני-הלשון המקוננים על כוחם, שנתבזבו כביכול לשם הלשון בלבד.

כי הנה בדורנו עתה, פה בארצנו, שבה כבר יש לנו ראשית מציאות נורמאלית של לשון וספרות, גדל והולך דור סופרים, שגם המציאות הזאת וגם מורשת הדורות האחרונים וגם העדרי-לחצה של תחרות-לשונות-הסביבה פוטרם אותו מאותם מאמצים מיוחדים, לאמור כוחם שוב אינו מתבזבו לשם הלשון בלבד, ומה אנו רואים? גילויי הספרות של הדור הצעיר שוב אין בהם מאותו הייחוד של הדור הקודם; בדיקה של חטיבה מחטיבות לשונם וסגנונה שוב אינה מגלה לנו בקלות כל-כך, מי מחברה, סגולת האינדי-בידואליות, שגילו לנו לשונם וסגנונם של סופרי דור שלפניהם, גם בשיאיו גם במישורו, שוב אינה ניכרת עתה והיא כנבלעת והולכת. מובן, כי בדור הצעיר ולאחריו האישיות העזה סופה שתתבלט ביחודה, אבל הגורם המדרבן של הדור הקודם ניטל מהם, במידה שהם רואים מציאותם הלשונית כמציאות נורמאלית.

כללו של דבר, תלונה, כי ההכרח של יצירת הכלים הפסיד את סגולת הסופרים ודרגת ביטויים, תלונת-שוא היא ולכל המוטב אנחה מתחנחנת. סופרי הדור ההוא — גדולים היו הקשיים שנלבטו בהם, אבל מתוך לבטיהם אלה השיגו הרבה יותר, משהיו משיגים בלעדיהם. כי קשיים אלה הכריחו את הסופר להגיע למכסימום — מתוך שעמדה לפניו קופת מלוה קטנה של מטבעות היפים לצרכי-שימוש, היה מוכרח לצקת בעצמו את המטבעות ומעשה-ייציקתו הוא כאותו גוש זהב הנעשה מתפונת תוך כדי התכת-עצמו.

נורמאלית של חי-לשון ולשון-חיים — והרי אי-לולא אותה מציאות-שכאילו ספק אם היתה נר-צרת מציאות-מש וצבת בצבת עשויה. יש סובי-רים, כל השקעת-הכוחות הכבירה הזאת נתמצתה ביצירת כלים בלבד, וכבר נעשתה כדעה מקובלת הסברה, שאילולא נתבע דור הסופרים להתאמצות מיוחדת זאת והיה נשכר יותר. סברה זו, אם לפי נוסח-שבעל-פה (ש"י עגנון) ואם לפי גוסחי שבכתב (א. שטיינמן), ניתן לסכמה כך: אילולא נדרש הסופר העברי בדורות אחרונים לתת מר-בית-כוחו לעצם-ההצובה של כלי-הלשון וסיתותם, היתה מערכת-ייצירתו עשירה ומשופעת בהרבה, שכן רוב סגולותיו נתבזבו לאותה התעודה. לכאורה סברה היא, שיש לה על מה שתסמוך, ובאמת אין כטענתה.

כי דוקא דורי-הסופרים, שנתן נפשו על מסכת-הלשון ומיצה את כל יכלתו להעלות מתוכה את האפשרויות המכסימאליות, עד כדי צמידה שלי-מה במכתב-התחרות; דוקא דור זה מגלה את הסגולה הגדולה ביותר שמנו חכמים בסופר — התגלמות מלאה של האישיות בביטוייה, כי לאחר נפתולי דורות ראשונים, שעשו את לשוננו בת-ביטוי לשירתו והגותו של בן-זמננו, שוב לא היתה תעודת-הלשון כיגיעה בעשיית-כלים מיכ-נית אלא כטיפוח בצמיחת גידול אורגנית. התער דה המיוחדת הזאת, שהסופרים ההם נתבעו לקיי-מה, יצירת כלי הלשון, היתה לא יסוד מעכב אלא יסוד מסייע לכלל-כשרונם וגילוי; היא לא דל-דלה את סגולתם אלא העשירתה, ולא עוד אלא עצם-הלשון נעשה כלי-גילום מובהק של עצ-מיותם. אם נבדוק ביצירי הסופרים בני דור זה וסביבו נמצא, כי האינדיבידואליות שלהם הת-בטאה בשלימותה במערכי-סגנאותיהם, המצוינים בייחוד כמעט-מוחלט. וזאת לדעת: ייחוד שאנו מוצאים ברגיל, בספרויות אחרות, בראשי נציגים, נמצא בדור המפתן שלנו לא בלבד בשורה העליונה אלא אפילו בשורה הבינונית של סופריו.